

ŠEŠIOLIKTOJI JONO JABLONSKIO KONFERENCIJA

2008 m. spalio 3 d. Vilniaus universitete vyko 16-oji Jono Jablonskio konferencija „Sociolingvistiniai lietuvių kalbos tyrimai“. Konferenciją organizavo Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros mokslininkai. Perskaityti septyni pranešimai, kuriuose aptarti įvairiose institucijose šiuo metu atliekami sociolingvistiniai tyrimai, jų naujoviškumas, metodika, tikslai ir rezultatai.

MEILUTĖ RAMONIENĖ (Vilniaus universitetas) pranešime „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“ pristatė Valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetų bei Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupės kartu su kolegomis iš Olandijos ir Didžiosios Britanijos 2007–2008 metais vykdytą projektą „Miestai ir kalbos“. Pagrindinis projekto tikslas – išanalizuoti didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje) vartojamų kalbų, kitų kalbos atmainų ir tautinės tapatybės santykį, tapatybės išsaugojimo perspektyvas. Taip pat siekta ištirti didžiųjų miestų gyventojų namie vartojamas kalbas, nustatyti vyraujančias ir kitas vartojamas kalbas ar kalbų atmainas, pasirinkimą jas vartoti ir jų vartojimo gyvybingumą, sakininės ir rašytinės kalbos vartojimo polinkius, respondentų pagal darbo sritis ir etnines grupes kalbų mokėjimą ir vartojimą viešojoje bei privačiojoje sferose. Pagal parengtą klausimyną atliktos kiekybinės moksleivių (8–10 metų amžiaus) ir suaugusių respondentų apklausa.

RITA MILIŪNAITĖ (Lietuvių kalbos institutas) supažindino su nauja elektroninės kalbos apraška – internetinių dienoraščių, arba tinklaraščių, kalba. Tinklaraščių kalba, kaip ją apibūdino autorė pranešime „Tinklaraščių kalbos vieta dabartinės vartosenos sferoje“, ypatinga tuo, kad kuriama be tarpininkų ir nėra specialiai kieno nors reguliuojama iš šalies, tačiau ja rašomi

tekstai yra vieši ir visiems prieinami. Lietuviškų tinklaraščių internete atsirado apie 2000-uosius metus, taigi jų raiškos tyrimas leidžia spręsti apie dabartinės kalbos realiąją vartoseną. Pagal vartojimo sritį tinklaraščių kalbą galima laikyti savotiška elektroninės komunikacijos forma, o pagal kalbos ypatumus (raiškos formą, viešą atvirumą, vartojimo stilių) – elektroninės viešosios laisvosios vartosenos, kurioje nuolat randasi naujų kalbos polinkių ir pokyčių, žanru.

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ (Vilniaus universitetas) kalbėjo apie frazeologijos modifikacijas – okazinės frazeologijos vartoseną sakytiniuose ir rašytiniuose politikų, teisininkų, žurnalistų, reklamos kūrėjų tekstuose („Ginčytinas frazeologinis diskursas: manipuliacijos ir kalbos žaidimų galimybės“). Tokios vartosenos tikslas – ne perteikti informaciją, o ap sunkinti supratimą dėl įvairių priežasčių: norint patraukti skaitytojų dėmesį, apeiti įstatymą (tarkim, alkoholio reklamoje), arba kad, neigiamai vertinant asmenybę, pasakymas netaptų įžeidimo pagrindu. Labiausiai dėmesį patraukia įžeidžios necenzūrinės idiomos, turinčios nestandartinės užuominos pobūdį, dėl kurių kartais kyla ir lingvistinės ekspertizės poreikių.

DAIVOS ALIŪKAITĖS (Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas) pranešime „Tarminio kalbėjimo suprantamumas: nuostatų tyrimas“ buvo analizuoti 2004–2006 metais atlikto tyrimo „Tarminio kalbėjimo vertinimas“ duomenys. Tyrimo anketa parengta taikant perceptyvines dialektologijos metodiką. Tyrimas vykdytas keliuose etnografiniuose Lietuvos regionuose. Pildydami anketą, tiriamieji rinkosi atsakymus iš pasiūlytų įvertinimų: tarminis kalbėjimas yra visiškai nesuprantamas; beveik nesuprantamas; iš dalies suprantamas; lengvai suprantamas. Tarminis kalbėjimas visiškai nesuprantamas buvo tik 2–3 proc. respondentų. Dauguma respondentų (daugiau nei 60 proc.) manė, kad tarminis kalbėjimas yra iš dalies suprantamas. Komentuodami jie pabrėžė, kad tarminė raiška suprantama, kai ji panaši į bendrinę kalbą, paties vertintojo ar jo aplinkoje girdimą kalbėjimą.

LAURA SIMONAVIČIENĖ (Vytauto Didžiojo universitetas) kėlė klausimą: „Ar vyrai ir moterys klausia skirtingai?“ (taip pavadintas ir jos kartu su I. Balčiūniene parengtas pranešimas). Iki šiol, tiriant vyrų ir moterų kalbos skirtumus, dažniausiai apsiribota rašytinės arba viešosios sakytinės (TV laidų, pranešimų) kalbos analize. Vytauto Didžiojo universitete

2006–2008 m. sukūrus Sakytinės lietuvių kalbos tekstyną atsirado galimybė analizuoti natūralius spontaniškus pokalbius. Tyrimo tikslas – išanalizuoti spontaniškoje kalboje vartojamus klausiamuosius sakinius ir nustatyti, kuo skiriasi šių sakinių struktūra vyrų ir moterų kalboje. Siekta patikrinti tris hipotezes: 1) vyrai ir moterys laikosi skirtingų pokalbio plėtojimo strategijų, todėl moterų kalboje klausimai turėtų būti dažnesni nei vyrų kalboje; 2) pokalbio metu moterys daugiau dėmesio skiria bendrumui su pašnekovu parodyti, todėl tikėtina, jog moterų kalboje turėtų būti dažniau vartojami tikrinamieji klausimai, o vyrų kalboje – dažnesni specialiojo klausimo sakiniai; 3) moterys turėtų dažniau nei vyrai vartoti klausiamuosius sakinius su dalelytėmis *ane*, *taip* sakinio gale, parodančiomis, kad kalbėtojas atsižvelgia į klausytojo nuomonę. Tyrimo rezultatai nepaneigė minėtų hipotezių, tačiau konferencijos dalyviams kilo klausimų dėl metodologijos tikslumo, atrinktų duomenų reprezentatyvumo.

MANTRIMAS DANIELIUS (Vilniaus universitetas, Vilniaus kolegija) nagrinėjo lietuvių gestų kalbą („Lietuvių kalbos įtaka lietuvių gestų kalbai“) – savarankišką daugiau nei 6000 Lietuvos kurčiųjų kalbą, turinčią savitą ir visai skirtingą raišką. Kurčiųjų kalba skirtina nuo apkurtusių ir girdinčių vartojamos pažodinio kalbėjimo formos, vadinamos kalkiniu kalbėjimu: kalbant lietuviškai kartu rodomi gestai. Kalbėtojas apžvelgė, kokiais būdais lietuvių kalba daro įtaką visai kitokios raiškos vaizdinei gestų kalbai. Viena iš pagrindinių ir aiškiausiai matomų lietuvių kalbos įtakų gestų kalbai, pranešėjo manymu, yra artikuliuojamieji lūpų judesiai. Taip pat dėl lietuvių kalbos įtakos gestų kalbai būdingas sakinio modelis S-O-V vis dažniau keičiamas į S-V-O, pažymins ir prielinksniai keliami prieš daiktavardį ir kt. Dar vienas labai paplitęs gestų kalbos sąveikos su lietuvių kalba būdas – žodžių skolinimasis. Pirštų abėcėle rodomi žodžiai, paprastai asmenvardžiai, toponimai, naujų daiktų pavadinimai, lietuvių gestų kalboje vartojami kaip svetimybės, tačiau jie labai greitai pakeičiami gestais.

Pranešime „Šnekamajai kalbai būdinga leksika: vartoseną ir santykis su lietuvių kalbos žodynais“ GIEDRIUS TAMAŠEVIČIUS (Lietuvių kalbos institutas) analizavo šnekamajai kalbai būdingos leksikos tyrimo rezultatus. Žodžiai anketiniam tyrimui buvo parinkti iš Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno. Tyrimo tikslas – sužinoti, kiek įvairiose amžiaus grupėse ir tarp skirtingos lyties respondentų yra paplitę tam tikri šnekamajai kalbai ar žargo-

nui priskiriami žodžiai. Tokie tyrimai, pasak pranešėjo, turėtų paskatinti svarstyti dažniausiai vartojamų šnekamajai kalbai būdingų žodžių ar jų reikšmių įtraukimo į žodynus galimybes.

Konferencijos pabaigoje pasidalyta nuomonėmis ir patarimais, kaip vykdyti sociolingvistinius tyrimus, svarstyta, kokia galėtų būti kitų metų Jono Jablonskio konferencijos tema.

Gauta 2008 12 07

VILMA ZUBAITIENĖ
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
vilma.zubaitiene@takas.lt